

ONDERWIJS
NETWERK
ZUID-HOLLAND

ONZ

ALFA &
GAMMA

MAGAZINE
VOOR HET
ALFA- EN
GAMMAONDERWIJS

TER INSPIRATIE,
MOTIVATIE EN
PROFESSIONALISERING

AARDRIJKSKUNDEDOCENTEN
OVER KLIMAATSPIJBELAARS

P6

DE ZIN VAN TAALONDERWIJS

P10

VOORWOORD DOOR DE HOOFDREDACTEUR

‘Wie is er op school al bezig met flexibele lesroosters?’, vroeg onze gammacoördinator van het Andreas College Pieter Groen tijdens het alfa- & gammacoördinatorenoverleg (lees hier meer over op pagina 19). ‘Onze school begint er namelijk volgend jaar aan, dus alle tips zijn welkom.’ Drie collega’s van andere scholen deelden hun ervaring graag met hem en ze praatten nog even na over de voor- en nadelen. Een klein, maar mooi voorbeeld van Onderwijsnetwerk Zuid-Holland (ONZ) en de relevantie om onderwijs meer te verbinden. Toen ik later in het overleg vroeg of de coördinatoren nog tips voor ons hadden, gaf een docent terecht aan: ‘Zeg niet jullie en wij, we voelen ons allemaal ONZ.’ Een mooiere opbrengst, slechts 1 jaar na onze kick-off, hadden we ons niet kunnen wensen!

Als ik zo het nieuwe nummer van Alfa & Gamma doorblader, lijkt verbinding sowieso een terugkerend thema. Niet alleen verbinding tussen personen en scholen, maar juist ook tussen vakken en inhoud van ons onderwijs. Zo combineert kunstgeschiedenisdocent Paul Bruijninx talen en kunst met elkaar in het vak Cultuur en Communicatie (pagina 25). Hoogleraar Didactiek Fred Janssen beargumenteert dat schoolvakken veel meer met elkaar verbonden moeten worden, door leerlingen met verschillende ‘vakbrillen’ naar een onderwerp te laten kijken. En op pagina 14 en 15 lees je hoe een vakoverstijgende excursie naar leper talen en geschiedenis verbindt. Vakdidacticus Wilma Kruithof (werkzaam bij ONZ) pleit voor de verbinding tussen talen en de actualiteit, want hiermee prikkel je leerlingen het meest.

Maar hoe verbind je actualiteit aan je lesinhoud? In het artikel ‘Trending Topics’ op pagina 4, lees je hoe verschillende docenten en instellingen dit doen. Op de cover zie je aardrijkskundeleraars Nadja, Anniek en Maarten die op de plek van de leerlingstakingen hun visie op milieu en klimaat met ons delen. Docent Tom de Kruif schafte een Playstation aan voor de geschiedenissectie om games als middel in te zetten tijdens zijn lessen. En de DebatUnie gaat polarisatie op school tegen door leerlingen te leren om naar elkaar te luisteren en elkaar met argumenten te overtuigen in plaats van iets te roepen vanuit de onderbuik en vervolgens de hakken in het zand te zetten.

Voor wie ONZ nog niet kent is ons magazine een goede eerste kennismaking. Verbinding en aansluiting zijn belangrijke pijlers van ons netwerk en je vindt hier een aantal mooie voorbeelden uit de praktijk van terug in onze interviews en nieuwsartikelen. We hebben voor dit tweede nummer van Alfa & Gamma weer ons best gedaan om docenten, leerlingen, schoolleiders en andere onderwijsenthousiastelingen uit het voortgezet en hoger onderwijs een gedrukt podium te bieden.

Veel leesplezier!

Margôt Schoutsen is de hoofdredacteur van Alfa & Gamma en werkzaam als projectleider bij Onderwijsnetwerk Zuid-Holland.

inhoud

4. Trending Topics
8. Onderwijsnetwerk Zuid-Holland over taalonderwijs
9. PLG Utopia
10. Het Taalmuseum: 'De zin van taal'
12. **Docenten over hun vak**
14. Vakoverstijgend project Eerste Wereldoorlog
16. Onderwijsnetwerk Zuid-Holland in beeld
18. Docent van de toekomst: Floris Pertijs
19. Coördinatorenoverleg alfa & gamma
20. Gastles 'Woorden als wapens'
21. 3 vragen aan docenten hoger onderwijs
22. **De stap van vo naar ho**
24. Fred Janssen: 'Onderwijs in perspectief'
25. **Praktijkvak Cultuur & Communicatie**
27. Masterclass begeleiden van het pws
28. Terugblik
29. Vooruitblik
30. Overzicht aangesloten scholen en partners

TRENDING TOPICS

Gamification & Games in de les

Tom de Kruij is geschiedenisdocent aan het Rijnlands Lyceum in Sassenheim (RLS). In 2017 werd hij geschiedenisleraar van het jaar. 'Leerlingen ervaren proefondervindelijk dat geschiedenis gaat over grijze gebieden en nuances', schreef het juryrapport. De jury gaf verder aan Toms lef en bevoegenheid te waarderen. Zaken die onder meer tot uitdrukking komen in het toepassen van *gamification* in de les. Tegenwoordig pioniert Tom met de geschiedenissectie op het RLS zelfs met het gebruik van *gaming*. En met de opkomst van *virtual reality* en *augmented reality* vallen er ook de komende jaren nog voldoende hulpmiddelen voor het onderwijs te 'koloniseren'.

Generatie Duurzaam

Nadja Pronk, Aniek Krijger en Maarten van Swaaij verzorgen samen de aardrijkskundelessen voor havo en vwo aan het Maris College in Den Haag. In die hoedanigheid weten ze alles van duurzaamheid én van de 'nieuwe generatie'. De klimaatdemonstraties van 7 februari van dit jaar op het Malieveld kwamen voor hen dan ook niet als een verrassing. Het leven op aarde schreeuwt om verduurzaming van bijvoorbeeld de energie- en voedselvoorziening en jongeren nemen deze schreeuw serieus. Veel jongeren leven al veel bewuster en duurzamer dan hun ouders. Maar met alle grote uitdagingen op het gebied van duurzaamheid voor de boeg, hebben ze die volwassenen wel hard nodig.

In debat met polarisatie

We leven in tijden van toenemende polarisatie. Sociale media vormen dankbare platforms voor dit groeiende wij-zij-denken. Van een echt debat is in veel gevallen nauwelijks sprake. Denk alleen maar aan de zwartepieten-discussie of aan tegenstellingen tussen aanhangers van linkse en rechtse politiek. De DebatUnie wil jongeren hiertegen 'inerten' door ze in aanraking te brengen met de beginselen van een functioneel, democratisch debat. Zo leren ze om te discussiëren op basis van argumenten en groeien ze bovendien uit tot goede sprekers en zelfstandig denkende burgers. Alexander Schinkel, Sander van der Stok en Thomas Vos van de tien jaar oude DebatUnie vertellen over hun krachtige ideaal.

GAMIFICATION & GAMES IN DE LES

GAMIFICATION

Het toepassen van spelelementen die aansluiten op de belevingswereld van leerlingen is iets van de laatste jaren. Tom: 'Vrijwel iedereen kent het alweer bijna ouderwetse Kahoot!, waarbij leerlingen hun mobieltje gebruiken voor bijvoorbeeld het leren van Franse woordjes. En tegenwoordig maken veel docenten gebruik van *escaperooms*.' Zelf gebruikt Tom in zijn lessen regelmatig bordspellen, zoals *Pandemic: Fall of Rome*. 'In dit spel moeten mijn leerlingen samenwerken om het Romeinse Rijk te behoeden voor de ondergang. Ik probeer mijn leerlingen de geschiedenis te laten beleven.'

GEbruik VAN GAMES

Tom zoekt in zijn lessen altijd naar nieuwe, creatieve lesmethoden. Zo kwam hij ook op het idee om *games* te gebruiken. 'Gelukkig stimuleert de school mij om het gebruik van *games* in de les te onderzoeken', vertelt hij. 'Voor de sectie geschiedenis is recent een *Playstation* aangeschaft. Daar staan *games* op zoals *Civilization*, *We. The Revolution*, *Battlefield I* en *Call of Duty*, die in tijd variëren van 4.000 voor Christus tot de Tweede Wereldoorlog.' In *We. The Revolution* spelen leerlingen een rechter

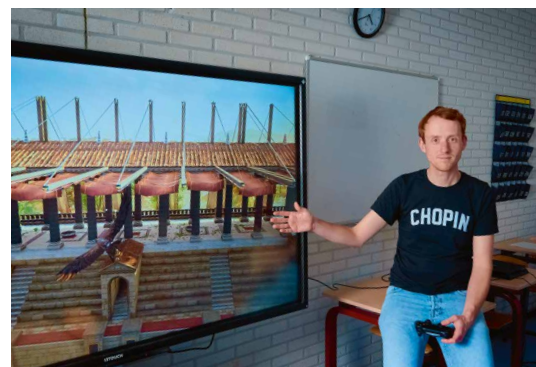
tijdens de Franse Revolutie. 'Dat levert interessante gesprekken op in de klas over schuld en onschuld', zegt Tom. 'In dit geval gebruik ik een *game* klassikaal, maar waar mogelijk zet ik *games* ook in als instrument om mijn lessen te differentiëren.'

Tom signaleert dat steeds meer *game*-ontwikkelaars het onderwijs ontdekken. Hij laat het spel *Assassin's Creed* zien, waar aan de editie over het Oude Egypte een onderwijsmodus is toegevoegd, waar geen geweld in voorkomt. Je loopt hier langs levens-echte piramides, door bloeiende stadjes en langs vruchtbare landbouwgronden. 'Overigens is het niet zo dat mijn leerlingen elke les *gamen*', zegt Tom als hij het spel laat zien. 'Ik gebruik *games* één of twee keer per te behandelen periode. Het blijft een middel, net zoals het vertellen van verhalen.'

TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGEN

Tom kan geen concrete uitspraken doen over de positieve effecten van *gaming* op de resultaten van leerlingen. 'De meeste leerlingen zijn er in ieder geval erg enthousiast over', ervaart hij. 'En leerlingen zijn meer gemotiveerd als ze je lessen leuk vinden. Wat ook stimu-

leert, zijn *game*-elementen zoals ergens controle over hebben of iets kunnen winnen, ontdekte ik tijdens een studiereis naar het *Game Lab* van het *Massachusetts Institute of Technology*.' Daarnaast hoort Tom alweer nieuwe ontwikkelingen aan de poort kloppen. Hij ziet leerlingen met behulp van *virtual reality* bij biologie door een menselijke cel wandelen of bij natuur- en scheikunde door het universum zweven. 'En *augmented reality* biedt in mijn ogen nog meer mogelijkheden', besluit Tom. 'Leerlingen maken hiermee hun eigen wereld aan hun bureau in de klas. Ik zie het helemaal voor me. Allemaal bouwen aan een kasteel uit de middeleeuwen. Leuk én leerzaam!'

GENERATIE DUURZAAM

KLIMAATVERANDERING

Over de natuurlijke oorzaken van klimaatverandering kunnen Nadja, Anniek en Maarten je vanuit de aardrijkskunde uren bezighouden. De stand van de aarde ten opzichte van de zon, de verplaatsing van continenten, de opbouw van landijs, het albedo-effect, terugkoppelingsmechanismen en ga zo maar door. 'Maar', zegt Nadja, 'door de huidige, door de mens veroorzaakte hoge koolstofconcentratie in de atmosfeer gaat het nu wel heel snel.' 'De aarde slaat koolstof uit de atmosfeer ook weer op, onder meer in gesteentelagen en planten', legt Anniek uit, 'maar op dit moment verbruikt de mens zoveel fossiele brandstoffen, dat ze ons niet meer kan bijhouden.' 'Overigens overleeft de aarde dit wel', vertelt

Maarten, 'maar voor de mens en andere vormen van leven kunnen de gevolgen van een hevige klimaatverandering funest zijn.'

GROOTSTE UITDAGINGEN

Het is duidelijk dat klimaatverandering een mondiaal probleem is. 'Eilanden in de Grote Oceaan verdwijnen, Bangladesh 'verdrinkt' langzaam, droogte in kwetsbare gebieden neemt toe', somt Nadja op. 'Terwijl daar niet de mensen wonen die het veroorzaakt hebben', verzucht Anniek. 'Iemand moet hier ook de verantwoordelijkheid voor nemen.' 'Voor het 'schuldige' Westen ligt er een uitdaging om deze landen in de vorm van kennis iets terug te geven', vervolgt Maarten. 'Maar als we echt iets willen bereiken, moeten economische belangen soms ook ondergeschikt worden gemaakt aan het belang van de aarde', vindt Nadja. 'Dat geldt zeker ook voor Nederland, want we lopen binnen Europa enorm achter in de energietransitie', zegt Anniek. 'Neem Rotterdam, waar vervuilde industrie met restwarmte 'duurzaam' voorziet in een groot deel van de energiebehoefte van de stad.' 'Te veel partijen hebben er economisch belang bij', vat Maarten samen. 'Gelukkig leggen jongeren steeds meer de nadruk op duurzaamheid in plaats van enkel op financieel voordeel.'

BIJDRAGE ONDERWIJS

Het lijkt haast wel of we als volwassenen meer van kinderen kunnen leren dan andersom als het gaat om duurzaam leven. De klimaatdemonstraties maken in ieder geval duidelijk dat het voor leerlingen menens is. 'Met het rebelse karakter en spandoeken met teksten als 'Wollah gun toekomst' adopteerden ze het echt als hun probleem', vindt Maarten. 'En ook in hun gedrag en oplossingen zijn ze resoluut', merkt Nadja op. 'Met de demonstraties sporen ze de politiek aan om een stapje verder te gaan en de verduurzaming meteen goed aan te pakken.'

'Natuurlijk speelt het onderwijs een rol bij het klaarstomen van een nieuwe, duurzame generatie die gaat bijdragen aan het oplossen van de problemen', stelt Maarten. 'Bij aardrijkskunde leren we onze leerlingen om zaken vanuit verschillende perspectieven te bekijken.' 'Zo heeft een windmolen niet alleen een duurzame, maar ook een economische, politieke en maatschappelijke dimensie, zoals horizonvervuiling', geeft Anniek als voorbeeld. 'Ook bekijken we zaken als klimaatverandering binnen ons vak op verschillende schaalniveaus', besluit Nadja. 'Want het is een mondiaal probleem, met lokale gevolgen.'

IN DEBAT MET POLARISATIE

POLARISATIE

Met polarisatie, in de zin van het verscherpen van tegenstellingen, is op zich niets mis. 'Mensen hebben namelijk verschillende ideeën over hoe de wereld in elkaar zit of moet zitten', zegt Alexander. 'De spanning die tegenstellingen kunnen opleveren is in principe juist onmisbaar voor het debat.' 'Dat mensen over die tegenstellingen van gedachten wisselen is goed', vindt Sander. 'Er ontstaat pas een probleem als ze niet meer naar elkaar luisteren.' Thomas: 'Kijk, mensen zijn geneigd om heel primair en emotioneel te reageren. Wij zien het als onze taak om jongeren aan te leren om op een productieve manier met polarisatie om te gaan. Dat lukt in onze ogen het beste door ze een goed, inhoudelijk en respectvol debat te leren voeren.'

ARGUMENTEN TELLEN

Deelnemers aan een debat krijgen pas kort voor aanvang te horen welk standpunt ze moeten verdedigen: voor

of tegen een stelling. Sander: 'Leerlingen kunnen zo iets moeten verdedigen waar ze nog nooit over hebben nagedacht of het zelfs persoonlijk niet mee eens zijn. Die loskoppeling van de eigen mening zorgt ervoor dat deelnemers veilig en tegelijkertijd kritisch over gevoelige onderwerpen kunnen debatteren. Het is slechts een rollenspel.' 'Maar wel een spel waarin tegenstanders je dwingen om je standpunten goed te onderbouwen', vult Thomas aan. 'Empathie is daarbij heel belangrijk. Je kunt de argumenten van de tegenstander namelijk alleen weerleggen als je hoort én begrijpt wat hij of zij zegt. Wat we in het begin vaak zien is dat leerlingen niet naar elkaar luisteren en vooral emotionele verhalen vertellen om indruk te maken. Met zo'n debat komen we inhoudelijk natuurlijk niet echt verder.' 'Daarom belonen wij sprekers die wél naar anderen luisteren en met inhoudelijk sterke argumenten komen', gaat Alexander verder. 'Bij de beoordeling van debatten laten we de argumen-

tatie dan ook zwaarder wegen dan de presentatie.'

DEBATVAARDIGHEDEN

Debatteren is op veel scholen al een examenonderdeel bij Nederlands. Daarnaast hebben scholen de taak om burgerschap te bevorderen. 'Debat op school gaat niet alleen over het leren omgaan met verschillen', vindt Sander. 'Leerlingen leren ook om te spreken in het openbaar én om zelf na te denken. Zo maken we ze weerbaar tegenover commercie en populisme en geven we ze de handvatten om te bloeien.' 'Daarnaast is het vaak een bevrijdende gedachte dat nadenken leuk kan zijn', zegt Thomas. 'En', besluit Alexander, 'zelf heb ik van debatteren geleerd om op een veel vrijere manier met ideeën om te gaan.'

De DebatUnie gaf in schooljaar 18/19 een cursus voor geïnteresseerde docenten van Onderwijsnetwerk Zuid-Holland. Het ideaalbeeld van de DebatUnie is om scholen te verzelfstandigen op debatgebied. De DebatUnie begeleidt en ondersteunt dat proces met gericht advies, workshops voor leerlingen, cursussen voor docenten, debatdagen, toernooien en gratis lesmateriaal. Kijk voor meer informatie op DebatUnie.nl en voor geschikte debatstellingen op debatstelling.nl.

Interview met Wilma Kruithof, vakdidacticus voor Onderwijsnetwerk Zuid-Holland (ONZ)

DUITS IS VEEL MEER DAN MIT, NACH, BEI, SEIT...

De moderne vreemde talen in het voortgezet onderwijs zijn vooral gericht op de vaardigheden, waarbij inhoud vaak ondergeschikt is. 'Een gemiste kans', vindt Wilma Kruithof, vakdidacticus Duits bij het ICLON (Universiteit Leiden) en werkzaam bij ONZ. Zij pleit ervoor het taalonderwijs aantrekkelijker te maken door het leren van de taal te combineren met interessante inhoud. Daarmee sluit zij aan bij huidige discussies over cultuur- en taalbewustzijn in het taalonderwijs. We leggen een aantal stellingen aan haar voor.

Lessen in cultuurbewustzijn horen bij de talen thuis

'Om een taal te leren hebben we inhoud nodig. We moeten over iets lezen, spreken en schrijven. Het zou mooi zijn om inhoud te kiezen waarmee leerlingen de taal leren en gelijk kennis van de andere cultuur opdoen. Het gaat dan om kennis van land en volk, maar ook van gebruiken en gewoontes, zoals omgangs- en aanspreekvormen. In mijn tijd als docent merkte ik dat leerlingen deze combinatie van inhoud en taal interessant vonden.'

Taalbewustzijn is een belangrijk onderdeel bij het leren van een taal

'Talen worden op dit moment in het voortgezet onderwijs smal aangeboden en hebben geen 'eigen gezicht'. Talen zouden, zeker in de bovenbouw van havo en vwo, meer een afspiegeling mogen zijn van taalstudies op de universiteiten. Studenten verdiepen zich hier – naast het leren van de taal – in geschiedenis, politiek, literatuur en kunst, maar ook in taalstructuren, taalontwikkeling en hoe het leren van een taal in z'n werk gaat.'

Lessen worden leuker als je er meer cultuur en actualiteit in betreft

'Actualiteit plaatst het vak Duits in het hier en nu. Bijvoorbeeld, hoe gaat men in Duitsland met het klimaatvraagstuk om? Of waarom pleitte een Duitse minister onlangs voor een ander volkslied? Kennis van gebeurtenissen, houdingen en gevoeligheden geven leerlingen de mogelijkheid genuanceerder naar de andere én de eigen cultuur te kijken en van daaruit te handelen. Zo kunnen talen bijdragen aan interculturele communicatieve competenties en wereldburgerschap.'

Er is voldoende ruimte voor docenten om hun lessen zo in te vullen

'Een leerling zei me ooit: 'Als ik echt Duits wil leren, ga ik wel een jaartje naar Duitsland.' Zo beleven veel leerlingen de taalvakken. Mijn ervaring is dat het anders kan. Ik denk zelfs dat een bepaalde inhoud lessen niet alleen betekenisvoller, interessanter en motiverender maakt voor leerlingen, maar dat het ook een positief effect kan hebben op de uiteindelijke taalvaardigheid. Om dit verder te onderzoeken in een kleine werkgroep, kom ik graag in contact met docenten die al op deze wijze werken of zouden willen werken.'

Wilma Kruithof denkt als vakdidacticus onder meer na over het professionaliseringsaanbod voor docenten Duits. Wil je met haar sparren over interessante inhoud of heb je ideeën of suggesties voor workshops of trainingen? Neem dan contact met haar op via w.m.kruithof@iclon.leidenuniv.nl

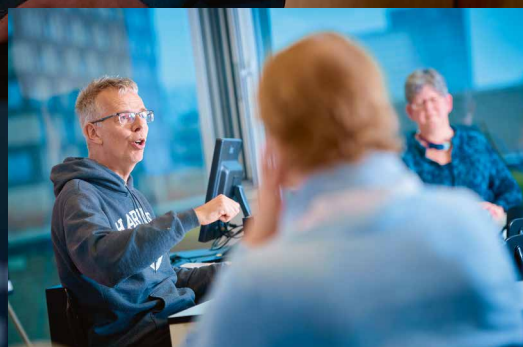
PLG UTOPIA

Wat is een burger? Welke rechten heeft deze burger? Waarom heeft in een democratisch bestel de meerderheid het niet altijd voor het zeggen? En waarom is dat belangrijk? Door leerlingen uit te dagen hun eigen grondwet voor Utopia te maken, gaan ze nadenken over grondrechten, democratie en staatsvorming.

Deze opdracht stond centraal in de bijeenkomsten die onder de naam Utopia in de periode februari-april 2019 voor docenten geschiedenis en maatschappijleer in het voortgezet onderwijs werden georganiseerd. Gijsbert Oonk (EUR) en Elise Storck (ICLON) zorgden voor de inhoudelijke en vakdidactische context, terwijl de deelnemende docenten discussieerden over de aangereikte casussen en de ervaringen die zij hiermee opdeden in de klas.

Het is duidelijk dat het zelf mogen nadenken over de ideale samenleving leerlingen activeert. Nadat zij de eerste contouren van hun grondwet hebben vastgelegd, blijken er ook nogal wat haken en ogen aan bepaalde punten te kleven. Mag iedereen bijvoorbeeld altijd stemmen, voor welke functies kun je je verkiesbaar stellen en voor welke absoluut niet, en hoe verhoudt het recht op vrijheid van meningsuiting zich tot het recht op vrijheid van godsdienst? Genoeg stof dus om leerlingen te inspireren!

Deze PLG wordt waarschijnlijk in het voorjaar van 2020 voortgezet.

'DE ZIN VAN

Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat identiteit, gezondheid, innovatie en digitalisering de onderwerpen zijn waarover Nederlanders zich het meest druk maken. Door politici en opiniemakers, maar ook aan de keukentafel en bij het koffiezetapparaat, wordt volop gediscussieerd over deze onderwerpen. Maar welke rol speelt taal hierbij en hoe kan onderzoek naar talen dit debat verrijken? In de tentoonstelling 'De zin van taal' laat het Taalmuseum zien welke rol taal speelt in dergelijke actuele vraagstukken.

Taal en migratie

Oorlogsvluchtelingen, migratiestromen en landsgrenzen zijn onderwerpen die de gemoe- deren flink bezighouden. Voor- en tegenstan- ders laten zich fel horen. Taalgebruik weer- spiegelt hoe de verschillende kampen hierover denken. Zo spreken voorstanders over de verrijking van cultuur en een diverse leef- wereld. Tegenstanders hebben het over migratie in termen van natuurrampen. Zo moeten migratiestromen worden ingedamd en moeten we Nederlandse waarden verdedigen en beschermen. De beeldtaal die gebruikt wordt kan de boodschap versterken: Europa zou bijvoorbeeld overspoeld worden door een tsunami van vluchtelingen. Daartegenover staat de opvatting dat het een bijna eervolle taak is van Europa deze migranten te helpen. Het bekende 'Wir schaffen das' van bonds- kanselier Merkel zette deze opinie kracht bij.

Wat hebben taal en migratie met elkaar te maken? Iedere taal bevat sporen van contacten met andere talen. Door dit spoor te volgen von- den onderzoekers dat vrijwel alle talen van Europa tot aan India en Iran afstammen van één oertaal, het proto-Indo-Europees. Waar- schijnlijk ligt de oorsprong van deze vijf- duizend jaar oude taal in het huidige Zuid- Rusland. Door een combinatie van nieuwe technologieën zoals het wiel en de wagen en het temmen van wilde dieren ontstond er een

productieve economie. De toenemende handel vergrootte het gebied en het bereik van de taal. Talen laten zien dat migratie van alle tijden is en dat het een doorlopend proces is. Door striktere landsgrenzen zijn taal en identiteit in de loop der eeuwen meer met elkaar verbon- den geraakt, wat de acceptatie van nieuw- komers bemoeilijkt. Zo stamt het begrip barbaren af van het woord brabbelaars. Wie een andere taal spreekt wordt al snel als anders – en dus gevaarlijk – gezien.

Taal als identiteit

Taal en identiteit hangen sterk samen. Als Nederlander spreek je Nederlands, als Frans- man of Française spreek je Frans. Voor de hand liggend, zou je denken, maar het is lange tijd volkomen normaal geweest in Nederland dat iedere regio een eigen taal of dialect had. Dit zag niemand als een probleem, maar als een uitdrukking van de eigen identiteit. Waarde- ring voor zulke verschillen is in de afgelopen jaren verdwenen. Wie Nederlander wil zijn, moet goed Nederlands spreken, het liefst zo accentloos mogelijk. ABN is de norm. Een Nederlander uit Friesland zal zichzelf daarom sneller als Fries identificeren als dit zijn of haar eerste taal is. De wens voor één nationale taal ontstond in de tweede helft van de achttiende eeuw. In 1801 werd door de Nederlandse

TAAAL'

regering besloten dat er een nationale spelling en grammatica moesten komen. Dit was niet alleen om nationalistische redenen, er zat ook een emancipatiegedachte achter. Door mensen een standaardtaal te leren, bied je ze meer mogelijkheden op de arbeidsmarkt en in het onderwijs. Om als land te functioneren is een standaardtaal dus ook heel handig en misschien wel noodzakelijk.

Identiteit en taal ontwikkelen zich en beïnvloeden elkaar. In Indonesië onderzocht taalwetenschapper George Saad het Abui, een Papoeetaal gesproken door 16.000 mensen. Deze taal verliest terrein ten opzichte van het modernere Indonesisch. Er is een groeiende lokale beweging die dit proces wil tegengaan, want met het verdwijnen van een taal, verdwijnt ook een cultuur. De oude taal kent bijvoorbeeld veel verschillende woorden voor slaaphoudingen. De jongere generatie kent die niet en zo verdwijnen nuances binnen de cultuur. Bovendien bestaan er veel verhalen, uitdrukkingen en poëzie die met het verval van de taal ook zullen verdwijnen.

Taal en (sociale) media

Media hebben een grote invloed op het veranderen van talen. In de jaren '50 en '60 sprak men in Nederland op de radio nog 'met mes en vork', zoals een bekende radio-dj dat noemde. Nederlanders zelf vonden het in die tijd ook veel belangrijker om deftig te praten. Die deftigheid is langzaam losgelaten. De rol van taal is nog verder veranderd met de komst van sociale media. Iedereen kan zich laten horen op de verschillende platforms in zijn of haar 'eigen taal'. Wie er daadwerkelijk gehoord

wordt, heeft het medium zelf in de hand. Die taal wordt omgezet in codes en algoritmen. Op internet zoeken we naar gelijkgestemden, de algoritmen helpen ons daarbij. Sociale media kunnen zo een parallelle werkelijkheid creëren. Er kan online groepsvorming ontstaan, vaak verenigd rondom een hashtag die ergens symbool voor staat: #metoo, #MAGA (Make America Great Again), of recenter, in Nederland, #ikvaccineer. Door deze online taal kan een kleine groep grote invloed hebben.

Onderzoekster Sara Polak bekeek hoe in Amerikaanse tweets gesproken werd over de ebola-epidemie. Het taalgebruik bleek vergelijkbaar met die van andere ziektes en epidemieën, zoals aids, het zikavirus en SARS. Patiënten werden verdachten – 'ebola-suspects' – en er werd gesproken over een kwaadwillende *Patient Zero*. Daarnaast richtte de taal zich op elementen uit zombieverhalen, zoals horden patiënten die grote zichtbare verwondingen hadden en buitengehouden moesten worden. Twitter en taalgebruik creëerden zo de *Ebola scare*: de angst voor het virus werd besmettelijker dan het virus zelf.

Het Taalmuseum is een initiatief van de Universiteit Leiden gesteund door de gemeente Leiden en werd in 2016 opgericht om de impact van geesteswetenschappelijke kennis te vergroten. Zowel grote talen en kleine talen, wereldtalen en lokale talen, levende en dode talen, schrijftaal en spreektaal komen aan bod, om de kennis over en het enthousiasme voor alle talen te bevorderen. Voor meer informatie over de tentoonstelling (en het magazine) 'De zin van taal' en ander initiatieven van het Taalmuseum, kijk op taalmuseum.nl.

Corine Hamer

Docent Nederlands Vlietland College Leiden

‘HET MOOISTE DAT JE EEN KIND KUNT GEVEN IS EEN KANS’

Corine Hamer startte ooit met de studie Nederlandse taal en cultuur en deed daar Latijns-Amerikastudies naast. Die laatste rondde ze af en ze haalde en passant ook nog haar eerstegraads onderwijsbevoegdheid Spaans. ‘In 2007 maakte ik de cirkel weer rond door als docent Nederlands op een mbo te starten en in 2009 verhuisde ik naar het voortgezet onderwijs, in 2016 naar het Vlietland College. Daar geef ik nu les aan 3 vwo en de bovenbouw van de havo en daarnaast studeer ik voor mijn lesbevoegdheid Nederlands.’

Naast haar energie valt bij Corine vooral de liefde voor het vak op. ‘Bij Nederlands gaat het tegenwoordig vooral om vaardigheden zoals spreken, schrijven, presenteren en teksten begrijpen en analyseren. De echte inhoud

raakt hierdoor een beetje ondergesneeuwd. Want waar komt de Nederlandse taal vandaan? En hoe belangrijk is literatuur voor het begrijpen van de samenleving? Voor dergelijke vakinhoud mag de ruimte binnen het curriculum van mij best een onse meer zijn.’

Natuurlijk beseft Corine het belang van vaardigheden. ‘Sterker nog, wat ik een leerling vooral wil bijbrengen, is dat hij of zij gemotiveerd en zelfstandig beslissingen kan nemen. Daarbij hoeft niet iedereen te sprankelen op het vwo. Ik waardeer ook andere talenten en geef mijn leerlingen veel ruimte om die zelfstandig te ontwikkelen. Daarbij volg ik ze als een sherpa en waarschuw ze als ze een ravijn naderen. Dat is ook hoe oud-leerlingen zich mij herinneren!’

Jan-Mark Maas

Docent economie Maris College Den Haag

‘SHOOT FOR THE MOON. EVEN IF YOU MISS, YOU’LL LAND AMONG THE STARS’

Zij-instromer Jan-Mark Maas is vier jaar actief als docent bedrijfseconomie. Het afgelopen schooljaar kreeg zijn vak te maken met een grote ‘update’. ‘Er zit nu een logische lijn in die loopt van financiële zelfredzaamheid, via ondernemerschap, tot bedrijfseconomie. Die eerste is echt nieuw. Ik ben daar blij mee omdat mensen steeds zelfstandiger worden. Kijk maar naar het groeiende aantal zzp’ers. Leerlingen leren hier om hun eigen financiële zaken goed te regelen.’

Jan-Mark vindt ook de context krachtiger. ‘Het gaat zagezegd niet enkel meer om kostprijberekeningen. Bij het onderdeel ondernemerschap komen echt alle facetten van de moderne ondernemer aan bod. Van bedrijfsmodel tot financiering en van doelgroep tot

businessplan. Ik maak in de klas veel gebruik van onder meer het *business model canvas*, dat alle aspecten van een bedrijf omvat. Deze ‘A3-praatplaat’ geeft leerlingen in één oogopslag inzicht in de samenhangende delen van onderneming en omgeving, zoals waardepropositie, kostenstructuur en doelgroep.’

Jan-Mark bereidt zijn lessen altijd tot in de puntjes voor en stimuleert zijn leerlingen daarmee om zich ook in te zetten in zijn lessen. ‘Daarnaast maak ik veel gebruik van actuele thema’s en aantrekkelijke voorbeelden. Zo inspireer ik leerlingen bijvoorbeeld om groot te denken. Neem Bojan Slat. Die lanceerde zijn grote idee voor *The Ocean Cleanup* in zijn profielwerkstuk. En kijk eens waar hij nu staat!’

LEERLINGEN BELEVEN DE EERSTE WERELDOORLOG IN IEPER

De West-Vlaamse stad Ieper was in de Eerste Wereldoorlog het toneel van verschillende bloedige veldslagen. Duitse troepen stonden tegenover Britse en Franse troepen. Vier jaar en vijfhonderdduizend doden later was de stad compleet verwoest en was de oorlog voorbij. Met alle overgebleven herinneringen is Ieper nog altijd het middelpunt van de herdenkingen van deze 'grote' oorlog en heeft dit gebied ook het onderwijs veel te bieden. Bij het Andreas College Pieter Groen in Katwijk is een bezoek aan Ieper dan ook de finale van een vakoverstijgend project over deze oorlog.

IDEË GEBOREN

In 2016 was het honderd jaar geleden dat een andere grote slag, die aan de Somme, plaatsvond. 'Zullen we daar in 5 vwo aandacht aan besteden?', vroeg geschiedenisdocent Gerard Bogaards een jaar daarvoor aan zijn collega van Engels. Een excursie naar de rivier de Somme in Frankrijk was niet haalbaar, maar Ieper was een dankbaar alternatief. Om het verhaal compleet te maken en de oorlog van verschillende kanten te belichten werden ook de docenten Duits en Frans gevraagd mee te doen. Daarnaast doet sinds vorig jaar een docent Nederlands mee. De deelnemende vakken dekken gezamenlijk alle profielen, waardoor het voor alle leerlingen interessant is.

PROJECT IN EEN NOTENDOP

Alle docenten werken zo'n twee weken aan het project met lessen die toewerken naar de uiteindelijke excursie naar Ieper. Bij geschiedenis zoomen leerlingen bijvoorbeeld in op persoonlijke verhalen, bij Duits duiken ze in het veldpostarchief, bij Engels lezen ze oorlogspoëzie, bij Frans kijken ze een indringende Franse oorlogs- en liefdesfilm en bij Nederlands lezen ze getuigenissen over de Eerste Wereldoorlog door Nederlandse ogen. Dan volgt de excursie naar Ieper. 'De trip naar Ieper is echt de afsluiting van het project', zegt Gerard. 'Alle input die ze bij de verschillende vakken hebben gekregen, kunnen ze hier laten bezinken. Ze hoeven hier alleen maar te ervaren. Dat vinden de leerlingen zelf ook heel prettig.'

GESCHIEDENIS

'Kijken we naar geschiedenis, dan leren de leerlingen de politieke en militaire kant van het verhaal gewoon uit het boek', zegt docent Henk Wildschut. 'Om ze voor te bereiden op de 'verpersoonlijking van de oorlog' in Ieper, gebruiken we de nagespeelde documentaire-serie 'Dagboeken uit de Eerste Wereldoorlog' op YouTube. Leerlingen pakken met z'n tweeën een fragment uit een aflevering en doen hier verdiepend onderzoek naar. Zoals het onderwerp beenamputaties uit de aflevering over angst. Ernstige verwondingen door granaatinslagen vormden ook een impuls voor de plastische chirurgie en de wetenschap. Uiteindelijk presenteren de leerlingen in een lesuur hun bevindingen aan elkaar. Voor deze les maak ik een soort tv-gids met de volgorde van de presentaties. De leerlingen schrijven hiervoor een kort stukje om hun presentatie aan te kondigen. Zo leren ze ook om de hoofdzaak ergens uit te halen.'

DUITS

'Bij Duits spreken we verschillende vaardigheden van leerlingen aan', vertelt docent Sonja Bindarra. 'Zo kijken we in de klas de docufilm *Der Untergang des alten Europa*. Leerlingen maken hiervan een samenvatting en de film geeft ze een goed beeld van de oorlog en de naweeën ervan. Verder onderzoeken we hoe deze oorlog in de Duitse literatuur tot uitdrukking komt. Daarbij vergelijken we een voor- en een tegenstander van oorlog: *In Stahlgewittern* van Ernst Jünger en *Im Westen nichts Neues* van Erich Remarque. Naar aanleiding hiervan praten we in de klas onder meer over de aantrekkingskracht van oorlog op jonge mannen. Deze periode is ook onderdeel van het schoolexamen literatuur. Een laatste opdracht die ik wil noemen, is dat ik leerlingen in het digitale Duitse veldpostarchief laat zoeken naar een brief die indruk op ze maakt. Die lezen ze op de Duitse begraafplaats in Ieper aan elkaar voor.'

ENGELS

'Bij Engels begin ik met de module *war poetry*', zegt docent Joop van Maanen. 'Ik leid de leerlingen van het gedicht *The Soldier* van Rupert Brooke uit 1914 naar gedichten die gedurende of na de oorlog zijn geschreven. De inhoud loopt van de 'onschuld' van sterven voor het vaderland, naar de gruwelijke waarheid en waanzin van deze

oorlog. *War poetry* is onderdeel van een algemenere module poëzie die terugkomt in een schoolexamen.

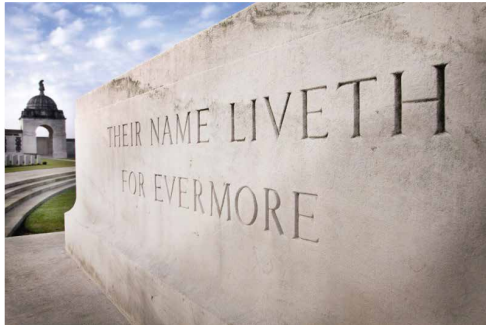
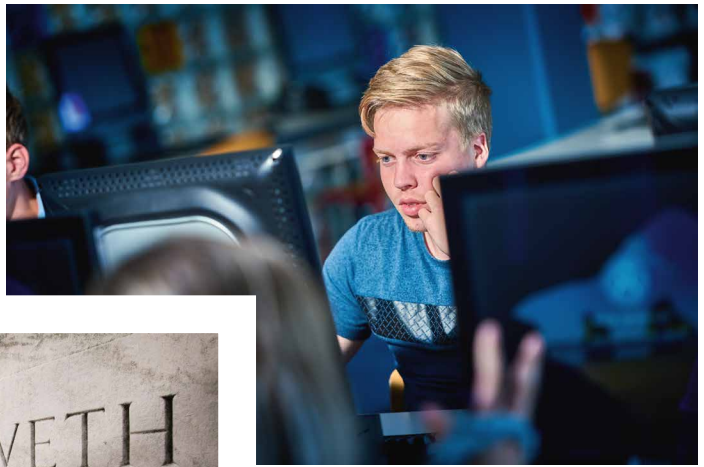
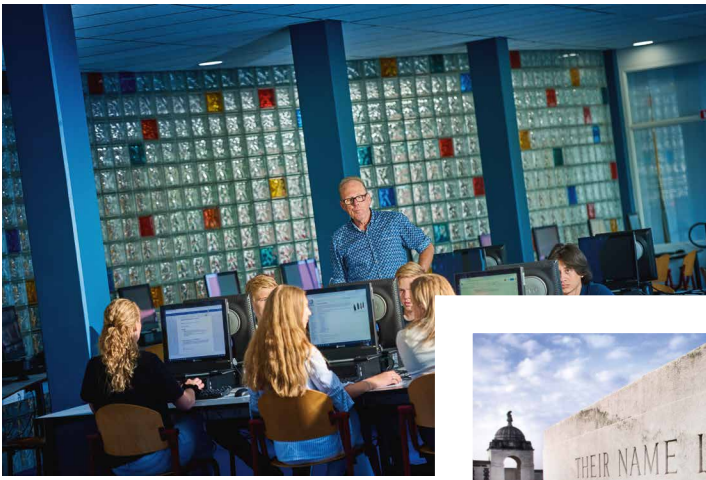
Daarnaast doe ik de spreekoefening *The Class Newsroom*. Leerlingen kiezen in duo's een onderwerp uit een lijst van 19 onderwerpen, zoals *Christmas in the trenches of Kitchener's Army*, en geven daarover in twee minuten een presentatie voor de klas. Dat dwingt ze om te kiezen wat echt belangrijk is. Ze krijgen er een cijfer voor gespreksvaardigheid voor. Ik eindig met humor door de laatste aflevering uit *Blackadder goes forth* te laten zien, waarin op typisch Britse wijze de spot wordt gedreven met deze oorlog. Leerlingen ervaren de waanzin ervan zo nog indringender.'

FRANS EN NEDERLANDS

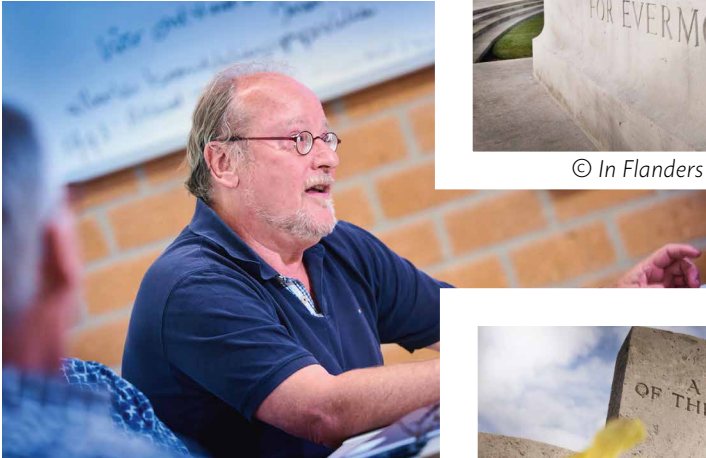
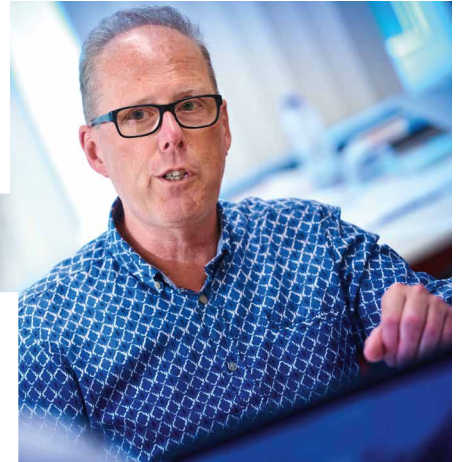
Tijdens de lessen Frans krijgen de leerlingen onder meer de film *Mathilde & Manech | Un long dimanche de fiançailles* te zien. Deze film en het bespreken ervan in de les zorgt voor uitbreiding van hun Franstalige oorlogsvocabulaire en voor goed inzicht in de hel die deze loopgravenoorlog was. Bij Nederlands gaat het vooral om de impact van de oorlog op het leven in Nederland aan de hand van dagboekfragmenten.

HET GELEERDE ÉCHT BELEVEN IN IEPER

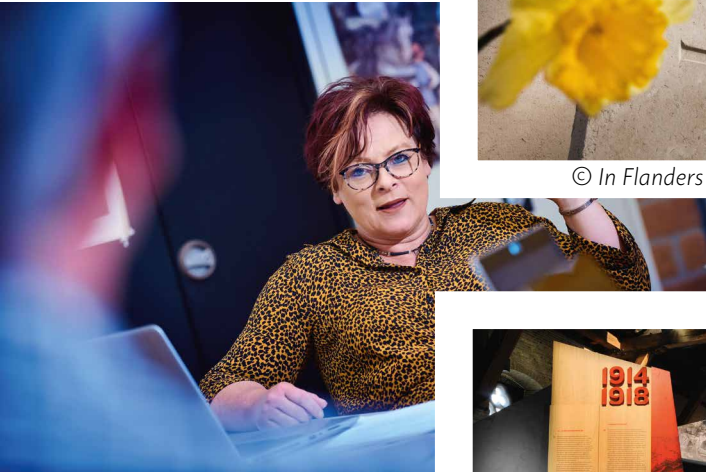
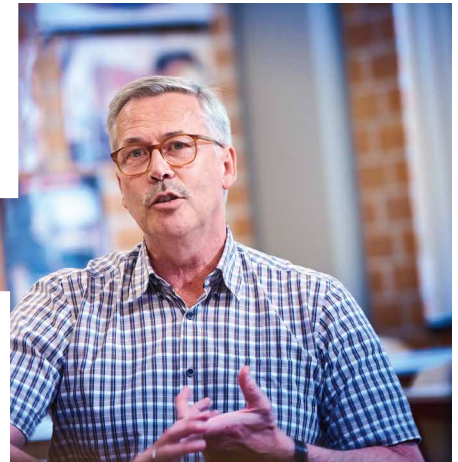
Op het programma in Ieper staan achtereenvolgens een bezoek aan het interactieve oorlogsmuseum *In Flanders Fields*, de loopgraven, een Engels kerkhof, een Duits kerkhof en de *Last Post*, het dagelijkse trompetsignaal ter nagedachtenis aan de omgekomen soldaten. 'De beleving die ze hier opdoen, kun je in de les niet geven', zegt Henk. 'Zo kunnen ze in het museum onder meer inchecken als verpleegster of als militair, om de oorlog vanuit dat perspectief mee te krijgen.' 'En ook de witte kruizen op de begraafplaats en de *Last Post* maken veel indruk', vervolgt Gerard. 'Om van de geënceneerde, maar realistische loopgraven nog maar te zwijgen. Kort samengevat is het een heel indrukwekkend project waar leerlingen vanuit verschillende vakken aantrekkelijke inhoud en belangrijke vaardigheden meekrijgen.'

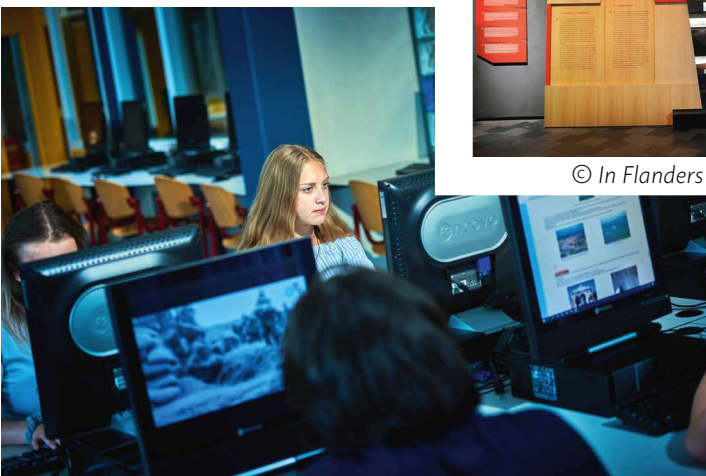
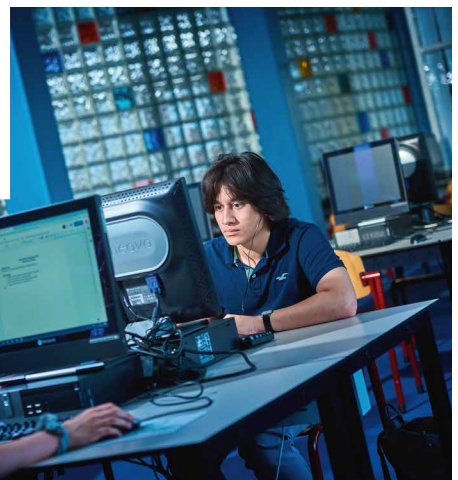
© In Flanders Fields Museum

© In Flanders Fields Museum

© In Flanders Fields Museum

ONDERWIJS NETWERK ZUID-HOLLAND

ONZ

EEN SAMENWERKING TUSSEN VOORTGEZET EN HOGER ONDERWIJS

AANSLUITING

Voortgezet en hoger onderwijs werken samen binnen het Vo-Ho netwerk om aansluiting en studiesucces te bevorderen

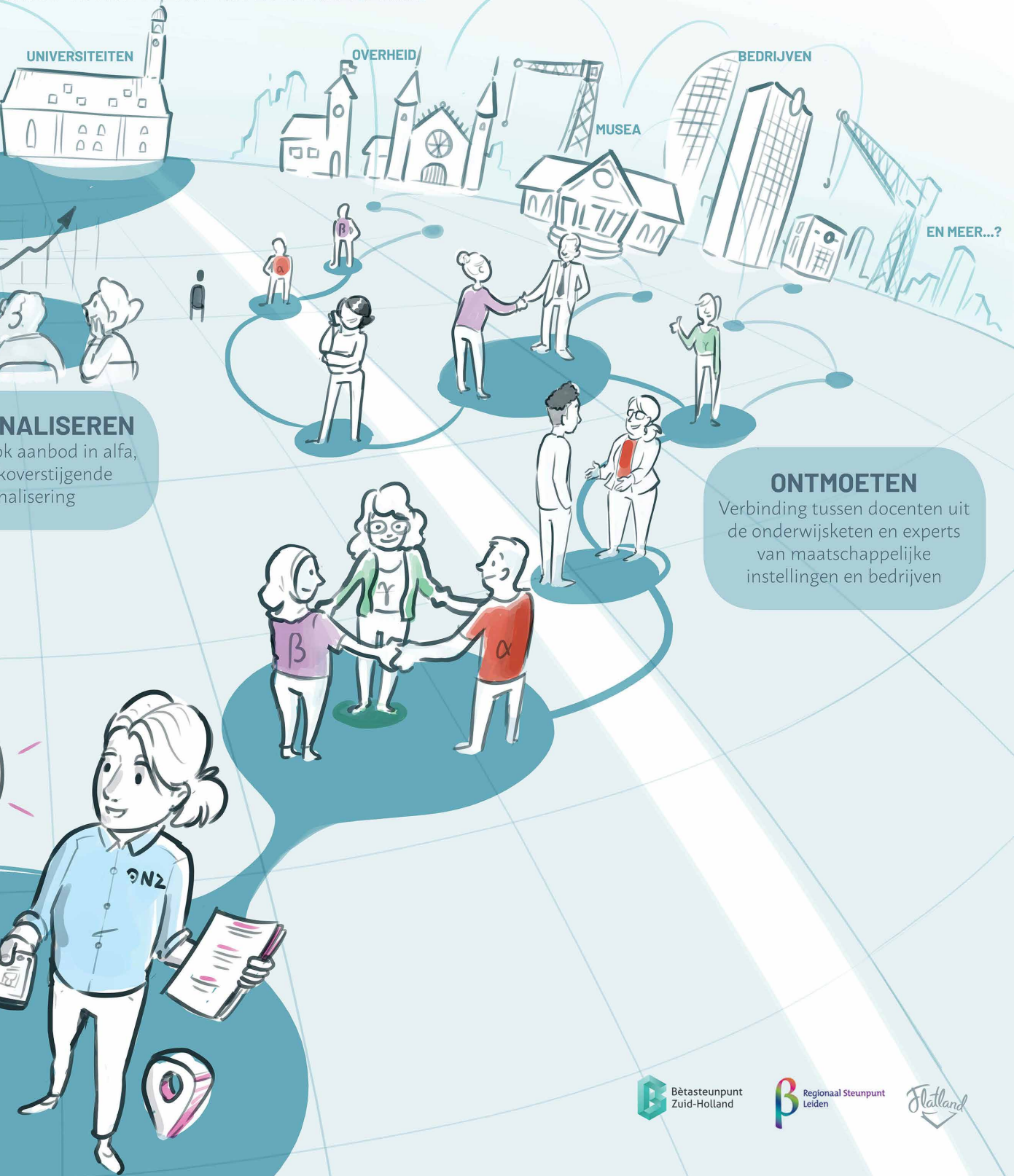
PROFESSIE

Naast bèta nu ook gamma en val professioneel

**DE PROFESSIONELE DOCENT WIL EXCELLEREN, HEEFT
AUTONOMIE EN LOOPBAANPERSPECTIEF**

WIJS VOOR DOCENTPROFESSIONALISERING

PROFESSIONALISEREN
Breed aanbod in alfa, beta en gamma, met overstijgende professionalisering

ONTMOETEN
Verbinding tussen docenten uit de onderwijsketen en experts van maatschappelijke instellingen en bedrijven

DOCENT VAN DE TOEKOMST

'GESCHIEDENIS HELPT OM HET HEDEN BETER TE BEGRIJPEN'

Geschiedenis was een van zijn favoriete vakken op de mavo en de havo. Zijn examen op de mavo leverde hem zelfs een ruime negen op. Toch beproefde hij na de middelbare school eerst zijn geluk aan de hbo-opleidingen Rechten en Commerciële Economie. Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan...

Na het behalen van zijn propedeuse voor Commerciële Economie stelde Floris Pertijs (22) zich de vraag: 'Is dit nu echt wat ik wil?' Het antwoord was nee. Zo kwam hij na drie jaar 'thuis' bij de studie Geschiedenis aan de Universiteit Leiden, waar hij zijn eerste jaar bijna heeft afgerond. In de toekomst ziet hij zichzelf wel voor de klas staan als geschiedenisdocent. Welke kennis en ideeën neemt hij hiervoor mee?

PASSIE VOOR TOEN

'Mijn interesse voor geschiedenis ontstond al in mijn jeugd. Ik vond het geweldig om tijdreizen te maken: om mezelf voor te stellen hoe het zou zijn

om in bijvoorbeeld de middeleeuwen te leven. Of om spannende verhalen te lezen over vroegere veldslagen. Inmiddels besef ik ook dat geschiedenis helpt om het heden beter te begrijpen. Een voorbeeld? We moeten als Nederland in het reine komen met ons slavernijverleden. Sommige mensen begrijpen dat niet omdat het al zo lang geleden is. Maar het is logisch dat die discussie nu pas loskomt, omdat ze nog nooit eerder gevoerd is. Ik vind het fijn dat ik over dergelijke onderwerpen kan meepraten op basis van kennis, feiten en begrip.'

VERHALEN VERTELLEN

'Mijn docenten op de middelbare school waren gepassioneerde verhalenvertellers met veel humor. Zelf vertel ik ook graag verhalen. Als geschiedenisdocent combineer ik het beste van twee werelden: verhalen vertellen over mijn passie. En dan het liefst aan mavoleerlingen. Zelf had ik een hele leuke tijd op de mavo en het lijkt me tof om juist leerlingen op dit

niveau te inspireren. Zoals ze aan de hand van verhalen laten zien, waar ze vanuit cultureel en wetenschappelijk oogpunt nu eigenlijk vandaan komen en hoe ze zich verhouden tot mensen met andere culturele achtergronden.'

INTERACTIEVE LESSEN

'Mijn zusje grapte een tijdje geleden dat ik verkleed als Napoleon een les zou geven over de Franse Revolutie. Of ik echt zover zou gaan weet ik niet. Ik vind het sowieso lastig om nu al te zeggen hoe ik mijn lessen ga vormgeven. Natuurlijk zou ik gebruikmaken van moderne middelen en methodieken, zoals Kahoot! en andere vormen van *gamification*. Maar ik zou mijn leerlingen ook zelf een presentatie laten geven over wat zij vet vinden in de geschiedenis, of dat nu de Tweede Wereldoorlog of de Gouden Eeuw is. Verder zou ik niet te opdringerig zijn. Vindt iemand geschiedenis een stoffig vak? Prima. Het zou mooi zijn als ik diegene het vak in ieder geval kan laten waarderen.'

COÖRDINATORENOVERLEG ALFA & GAMMA

Onderwijsnetwerk Zuid-Holland (ONZ) heeft momenteel bijna 60 lidscholen. Voor deze scholen organiseert ONZ het alfa- en gamma-coördinatorenoverleg. Dat is een hele mond vol, maar wat is precies een alfa- of gammacoördinator en wat gebeurt er tijdens een overleg?

Elke vo-school die lid is van ONZ, heeft een eerste aanspreekpunt voor de verschillende vakgebieden. Zo is er een bètacoördinator voor de exacte vakken, een alfacoördinator voor de talen en een gammacoördinator voor de zaakvakken zoals geschiedenis, aardrijkskunde en economie.

Voor de bèta's bestaat het coördinatorenoverleg al ruim zes jaar, de alfa's en gamma's startten afgelopen schooljaar. Dit eerste jaar stond dan ook in het teken van kennismaken en het met elkaar onderzoeken van de rol van ONZ en de coördinator in de school.

De coördinatoren zijn de ambassadeurs van ONZ op hun school. Zij moedigen collega's aan om deel te nemen aan de professionaliseringsbijeenkomsten van ONZ. De coördinatoren halen ook de vragen op van collega's: welke onderwerpen spelen er in de school?

Met deze input kan ONZ vraaggericht aanbod genereren. Tijdens het coördinatorenoverleg komen de alfa- en gammadocenten samen om dit met elkaar te bespreken. Deze opbrengst wordt weer meegenomen naar de universiteiten en hogescholen.

Er vindt veel uitwisseling plaats tijdens het overleg en het is dan ook heel waardevol om te horen wat er bij de verschillende scholen speelt en hoe we van elkaar kunnen leren. Dit vergroot het netwerk van de participerende docenten en zo ook van de school.

WOORDEN ALS WAPENS IN POLITIEK DEN HAAG

Gastlesdocent Maarten van Leeuwen

'Daar hoor ik u nu niet meer over hè, meneertje Pechtold!' Een typerend voorbeeld van een uitlating van PVV-leider Geert Wilders aan het adres van zijn voormalige D66-opponent Alexander Pechtold. In de gastles 'Woorden als wapens in politiek Den Haag' – die Maarten van Leeuwen verzorgt voor de bovenbouw van het vwo – speelt de woordkeuze van Wilders een belangrijke rol.

POLITIEK ALS CONTEXT VOOR GASTLES

De Europese Unie kun je omschrijven als 'één grote familie' of als 'een bodemloze put'. Deze tegenstelling illustreert goed hoe verschillende formuleringen kunnen leiden tot een heel ander beeld van hetzelfde fenomeen. 'Politici maken hier strategisch gebruik van', zegt Maarten. 'In mijn gastles laat ik zien hoe politici allerlei subtiele formuleringskeuzes inzetten om een bepaald imago te creëren of te behouden. Geert Wilders dient in de gastles als casus. Hij is een van de langzittende politici, maar weet al ruim een decennium lang het beeld neer te zetten een politieke outsider te zijn. De vraag is hoe zijn taalgebruik bijdraagt aan dat imago?'

INZOOMEN OP KEUZES

In de les analyseren de leerlingen welke keuzes Wilders maakt in zijn taalgebruik. Ze ontdekken zo welke drie strategieën hij gebruikt om zich te profileren als politiek buitenstaander en als man van het volk. 'De eerste is het op een negatieve manier bejegenen van collega's', verklaart Maarten. 'Denk aan het gebruik

Maarten van Leeuwen
Docent Nederlandse Taal & Cultuur en
Taalwetenschap – Universiteit Leiden

van verkleinwoorden ('meneertje Pechtold'), metaforen (Rutte is 'de grootste windvaan van Nederland') en werkwoorden met een denigrerende connotatie, zoals 'likken' en 'slijmen'. De tweede strategie betreft het centraal stellen van kiezers. Dat doet hij bijvoorbeeld door de PVV-standpunten te presenteren als standpunten van kiezers in het land, van Henk en Ingrid.

Ten slotte pretendeert hij tussen het 'gewone volk' te staan. Daarvoor gebruikt hij toegankelijke taal en werkt hij met veelzeggende details in zijn voorbeelden.'

KRACHT VAN WOORDEN

Weliswaar fungeert de politiek als context in deze gastles, formuleringskeuzes spelen ook daarbuiten een belangrijke rol. 'Kijk bijvoorbeeld naar de NS', zegt Maarten. 'Die gebruiken sinds een aantal jaren de term sprinter in plaats van stoptrein. En ze zeggen niet meer dat de trein tien minuten vertraging heeft, maar dat de trein over tien minuten vertrekt. Maar strategische formuleringskeuzes zie je in feite overal. Een dierenarts zegt niet tegen een cliënt: 'We hebben uw hond een spuitje gegeven', maar 'We hebben uw hond laten inslapen'. Met inzicht in formuleringskeuzes kan iedereen zijn of haar voordeel doen.'

Deze gastles of een van de 70 andere gastlessen bij jou op school? Kijk op universiteit leiden.nl/gastlessen of stuur een mail naar gastles@icl.leidenuniv.nl.

EDUARDO ALVES VIEIRA
Docent Centre for Linguistics
Universiteit Leiden

3 VRAGEN AAN ...

LESLEY VAN SCHEPPINGEN
Docent Sociaal Werk
Hogeschool Leiden

PAUL TH. VAN DE LAAR
Endowed professor of urban history
Erasmus Universiteit Rotterdam

Waarom heb je voor dit vakgebied gekozen?

Ik heb gekozen voor het vakgebied taalkunde en talen omdat ik altijd geïnteresseerd ben geweest in communicatie. Begrijpen hoe je taal verwerft, waarom sommige talen meer aanzien hebben dan andere en waarom we praten zoals we praten, dat waren voor mij de belangrijkste redenen om taalkundige, en wel specifiek sociolinguïst te worden. Ik vind de verhouding tussen talen en de samenleving fascinerend.

Als coördinator van het profiel Zorg-LVB van de opleiding Sociaal Werk, werk ik aan het vergroten van de expertise van toekomstige professionals over mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB). Ik vind dit belangrijk, omdat het voor deze doelgroep steeds lastiger wordt om mee te komen in de maatschappij, bijvoorbeeld door digitalisering. Mijn visie is dat iedereen gelijke kansen moet hebben om zoveel mogelijk uit het leven te halen. Door studenten op te leiden om deze doelgroep te ondersteunen, kan ik hieraan bijdragen.

Geschiedenis heeft me altijd geboeid; als kind al. Maar van de grote helden ben ik steeds meer geïnteresseerd geraakt in processen. Daarom zocht ik naar een interdisciplinaire benadering en Rotterdam bood dat met zijn maatschappijgeschiedenis. En naarmate ik ouder word, besef ik steeds meer wat een prachtig vak het is, zeker als je je laat leiden door hedendaagse vraagstukken. Je raakt er nooit over uitgepraat.

Hoe maak je jouw vak interessant voor studenten?

Ik laat mijn studenten zien dat er altijd een reden is waarom we communiceren zoals we dat doen. Ik vertel ze over de geschiedenis van een land of regio en de sociaaleconomische context. Zo kan ik laten zien wat de redenen zijn waarom mensen een bepaalde taal leren en gebruiken.

Werken met mensen met een LVB is uitdagend en interessant. Mijn enthousiasme voor het werken met deze doelgroep probeer ik aan studenten over te brengen door voorbeelden uit de praktijk te delen. Bijvoorbeeld door met hen te praten over ethische dilemma's die je als sociaal werker kan tegenkomen. Daarnaast spreekt het studenten aan dat we in het profiel werken met een leerwerkcommunity, waarin het werkveld, docenten, studenten, lectoren en ervaringsdeskundigen samenwerken om van en met elkaar te leren.

Ik doceer stadsgeschiedenis. En dat is eigenlijk het interessantste vak voor studenten. Alle uitdagingen wereldwijd zijn op stadsniveau zichtbaar. En daar komt bij dat steden steeds belangrijker worden in onze samenleving. De canon is te veel gericht op nationale geschiedenis. Stadsgeschiedenis opent het venster op de wereld en dat spreekt aan. Steden bieden openingen naar andere culturen en zijn continu in beweging. Wie bij de les wil blijven, kijkt naar de stad.

Hoe zou de aansluiting met het voortgezet onderwijs nog verbeterd kunnen worden?

Ik denk dat wij als docenten 'de taal van de studenten' moeten spreken. Op basis van mijn ervaring hebben middelbare scholieren het verkeerde idee dat professoren en docenten wezens zijn van een andere planeet, los van hun realiteit. Ik denk dat er een enorme kloof is tussen de academische wereld en het middelbaar onderwijs, vanwege het contact tussen docenten en leerlingen. Als wij, als docenten, ons toegankelijker zouden opstellen, dan zouden scholieren zich meer op hun gemak voelen bij de nieuwe ervaring die het universitaire leven is.

Het zou goed zijn als leerlingen uit het voortgezet onderwijs al kennismaken met het werkveld van sociaal werk, zodat ze goed weten waarvoor ze kiezen als ze voor de opleiding Sociaal Werk kiezen. Ook kan dit ertoe leiden dat ze meer kennis hebben over doelgroepen binnen het sociaal werk, waardoor ze beter weten wat het werken met een bepaalde doelgroep inhoudt. Binnen het profiel Zorg-LVB merken we namelijk dat studenten veelal onbekend zijn met mensen met een LVB, waardoor ze minder snel geneigd zijn om voor dit profiel te kiezen. Dit kan aangepakt worden door leerlingen eerder kennis te laten maken met deze doelgroep.

Het is van groot belang dat we studenten leren om naar het verleden te kijken, maar dan wel gebruikmakend van eigentijdse methoden. De samenleving is gedigitaliseerd en visueel ingesteld. Daar moeten we op letten. In mijn project over de Rotterdamse Brandgrens heb ik met studenten gewerkt aan een methode om stadsgeschiedenis te schrijven vanuit een visuele beleving: wandelend door de stad en deze vanuit stadsbeelden (film, fotografie, etc.) te beschrijven. 'Beeldpeinzen' heb ik dat genoemd. We zouden onze leerlingen dus meer experiment moeten bieden.

DE VOLGENDE STAP

Een leerling en een student over de stap van voortgezet naar hoger onderwijs

Safan Chotoe (19)

5 vwo op het **Edith Stein College** in Den Haag. Twee jaar geleden kwam **Safan Chotoe** vanuit Suriname naar Nederland. In Suriname zat hij op dat moment in **4 vwo**, in Nederland kwam hij door alle veranderingen in zijn leven in **4 havo** terecht. Maar intelligentie en karakter verloochenen zich niet, dus hij was al snel terug op zijn oude niveau. Op dit moment staat hij op het punt om **5 vwo** succesvol af te ronden en hij is naar eigen zeggen klaar voor zijn examenjaar. Wat hij daarna wil gaan doen? Daar is Safan nog niet over uit.

PILOOT, PROFIEL EN POLITIEK

'Toen ik klein was wilde ik piloot worden. Nu werkt het in Suriname zo dat je aan de hand van de cijfers die je in de onderbouw – dat is daar de MULO – haalt, een vakkenpakket krijgt toegewezen. In mijn geval kwam dat overeen met het profiel Economie & Maatschappij. Om piloot te kunnen worden heb je natuurlijk het profiel Natuur & Techniek nodig. En dat is dan nog maar het prille begin. Inmiddels ben ik ook wel realistischer dan toen ik klein was. Bovendien zijn mijn interesses veranderd. Zo denk ik tegenwoordig veel na over politiek.'

MINISTER CHOTOE

'In welke opzichten functioneert een communistisch land anders dan een democratisch land? Wat beïnvloedt de economie in een land? Dit soort politieke vragen interesseren me. Het mooiste lijkt me om van buitenaf bij politiek betrokken te zijn. Echt verantwoordelijkheid nemen? Dat lijkt me op dit moment nog wel een beetje spannend. Ik denk meer aan het vanaf de zijlijn bedenken wat een land moet doen om het economisch beter te laten gaan. Oké, misschien ooit als minister van economische zaken. Dat kan zowel in Suriname als in Nederland, al denk ik dat ik in Suriname een grotere impact kan hebben.'

STUDEREN

'Wat ik verwacht van studeren? Dat het belangrijk is dat je zelfstandig een mening kunt vormen. Welke studie ik straks wil gaan doen weet ik nog niet. Onze mentor adviseert om de app Yubu – die helpt met het studiekeuzeprocess – te gebruiken en open dagen te bezoeken. Mijn vrees bij open dagen is dat zaken iets mooier worden voorgesteld dan ze werkelijk zijn. Daarom bezocht ik onlangs op een 'gewone' dag een universiteit om sfeer te proeven. Van medeleerlingen hoor ik dat ook proefstuderen een goed beeld geeft. Al met al heb ik geen last van keuzestress. Die mentaliteit heb ik gelukkig meegenomen uit Suriname.'

Jildou Loskamp (19)

→ Eerstejaars **International Bachelor Arts and Culture Studies** Erasmus Universiteit Rotterdam. Na het behalen van haar vwo-diploma op het **Isendoorn College** in Warnsveld, vertrok de Zutphense **Jildou Loskamp** vorig jaar naar Rotterdam. Als kunstliefhebber komt ze in 'Manhattan aan de Maas' goed aan haar trekken. Ook de studie die ze heeft gekozen bevalt haar uitstekend. Is ze straks afgestudeerd, dan gaat ze zich achter de schermen bezighouden met kunst en cultuur. Wie haar ziet stralen als ze over kunst spreekt, realiseert zich dat daar haar hart ligt.

KUNST

'Binnen mijn profiel Cultuur en Maatschappij raakte kunstgeschiedenis mij het meest. Ik hou van kunst, vooral van abstracte, moderne kunst. Mondriaan? Prachtig. Bij dit vak ontdekte ik welke grote kunststromingen er zijn en leerde ik hoe je kunst analyseert. In mijn profielwerkstuk onderzocht ik waarom vervalsingen in de kunstwereld minder waard zijn dan originele kunstwerken. Mijn conclusie was dat echte kunstenaars een verhaal hebben en hun werken daarmee een context. Dat maakt origineel werk extra waardevol.'

BASIS GELEGD

'Voor mijn profielwerkstuk deed ik zelfstandig literatuuronderzoek. Ook leerde ik op het vwo goed schrijven en een beetje presenteren. Allemaal dagelijkse kost aan de universiteit. Verder heb ik eerlijk gezegd meer geleerd van extracurriculaire activiteiten, zoals het simuleren van de Verenigde Naties. Dit was heel goed voor mijn debat- en presentatietechnieken en mijn kijk op de wereld. Wat mij betreft zou er binnen het voortgezet onderwijs meer ruimte voor dit soort activiteiten moeten zijn. Inhoudelijk legde ik vooral met kunstgeschiedenis en maatschappijwetenschappen een prima basis voor mijn studie. Had ik ook nog economie gehad, dan was die basis helemaal perfect geweest.'

GOED BESLAGEN TEN IJS

'Om me te oriënteren op een studie heb ik veel open dagen bezocht. Ik zat op het spoor van geschiedenis, toen ik op een gegeven moment hoorde dat een oud-schoolgenoot de International Bachelor Arts and Culture Studies was gaan doen. Dat bleek ook voor mij een match. Deze studie behandelt de aspecten die ik nodig heb om te komen waar ik wil. Ik ben zelfs ambassadeur voor de studie. In die rol geef ik onder meer presentaties aan leerlingen in de bovenbouw van het vwo. Toch zou ik alle leerlingen aanraden om ook echt een universiteit te bezoeken. Alleen daar kun je de sfeer goed proeven en voelen hoe het er in de praktijk aan toegaat.'

ONDERWIJS IN PERSPECTIEF: EEN ANDERE BLIK

'WAT IS ECHT DE MOEITE WAARD OM TE ONDERWIJZEN?' MET DEZE TITEL STELT DIT BOEK EEN PRANGENDE VRAAG OVER DE INRICHTING VAN TOEKOMSTBESTENDIG ONDERWIJS. ONDERWIJS, OVERHEID EN ONDERZOEK DISCUSSIËREN VEEL MET ELKAAR OVER HET ANTWOORD HIEROP. ONDER LEIDING VAN FRED JANSSEN (ICLON, UNIVERSITEIT LEIDEN) HEBBEN EEN GROOT AANTAL VAKDIDACTICI VAN DIVERSE INSTITUTEN DIT ONDERZOEKT. IN HUN BOEK INTRODUCEREN ZIJ EEN ANDERE BENADERING, DIE DE DISCUSSIE NIEUW LEVEN IN MOET BLAZEN.

DE DERDE WEG

Onderwijs moet leerlingen zo goed mogelijk voorbereiden op de toekomst. Over deze stelling is iedereen het eens. De manier waarop echter niet. Binnen de discussie zijn er twee kampen te ontdekken: voorstanders van de leerstofgerichte benadering vinden dat vakinhoud de belangrijkste voorwaarde is voor goed onderwijs en de voorstanders van de leerlinggerichte benadering die zeggen dat leerlingen vooral belang hebben bij bepaalde vaardigheden, persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling. De onderzoekers kiezen geen partij, maar nemen een derde weg: de perspectiefgerichte benadering. Deze benadering is niet helemaal nieuw, maar is onbekender en bleef tot nu toe een abstract idee en een visie. Met dit boek willen de auteurs een concrete en praktische uitwerking geven van dit ideaal.

PERSPECTIEF

Een perspectief is een manier van kijken, bevragen en omgaan met de wereld. Zo denkt een boer bij voeding aan productie, een kok aan het bereiden ervan en een diëtist kijkt naar welk voedsel we nodig hebben. Maar ook andere vakgebieden kijken hier met een eigen bril naar: een historicus is zich bewust van hoe onze voedselproductie in de loop der jaren veranderd is, een (bio-)technoloog over hoe dit zich nog verder kan ontwikkelen in de toekomst. Een econoom denkt na over hoe de prijs van voedsel tot stand komt en een politicus denkt na over de oneerlijke verdeling van voedsel. Deze verschillende perspectieven verrijken je beeld van de wereld en zorgen ervoor dat leerlingen in staat zijn deze wereld met verschillende brillen te bekijken, bevragen en benaderen. Het zorgt voor een creatieve, maar ook kritische blik en voor denkgereedschap om grip te krijgen op complexe situaties. Daarnaast krijgen leerlingen een beter idee welke bril hun het best past.

COMPLEXE VRAAGSTUKKEN

Maar hoe kan perspectief binnen het onderwijs worden ingezet? Allereerst moeten hiervoor perspectieven worden uitgewerkt als denkgereedschap voor leerlingen. In het gratis te downloaden boek (je vindt de link hiernaast) *Wat is de echt de moeite waard om te onderwijzen?* worden voor bijna alle schoolvakken deze perspectieven uitgewerkt. Vervolgens kunnen leerlingen hiermee aan de slag aan de hand

van discipline of interdisciplinaire vraagstukken, zoals bijvoorbeeld migratie. Diverse schoolvakken bevatten perspectieven waarmee dit vraagstuk kan worden belicht. Bij aardrijkskunde gaan leerlingen aan de slag met de vraag waar migratie plaatsvindt en waarom dat juist daar is. Geschiedenis richt zich op verschillende migratiestromen uit het verleden en de gevolgen die dit met zich meebracht. Bij de taalvakken kan worden ingegaan op hoe verschillende media hierover schrijven. Ook voor economie, maatschappijwetenschappen, filosofie, etc., zijn hier passende vragen bij te bedenken. Deze vragen vormen de onderliggende basis van waarom we leerlingen onderwijzen: namelijk leren kritisch te denken, kennis te vergaren en eigen ideeën te ontwikkelen.

SAMENHANG

Om deze benadering binnen het onderwijs uit te voeren is het belangrijk dat docenten de samenhang tussen de verschillende vakken gaan zien. Dat geldt niet alleen voor het voortgezet onderwijs, maar juist ook voor het hoger onderwijs. De thema's die onze samenleving bezighouden zijn vanuit verschillende disciplines te bekijken. Met een interdisciplinaire aanpak hebben we de beste kans deze maatschappelijke vraagstukken op te lossen.

Het boek *Wat is de echt de moeite waard om te onderwijzen?* Van Fred Janssen is gratis te downloaden. De link kan je vinden door de titel van het boek te googelen of kijk op de website van de Universiteit Leiden: www.universiteitleiden.nl/medewerkers/fred-janssen.

KEN JE PAUL BRUIJNINCKX VAN C&C?

Paul Bruijninx werkt als kunstenaar en als docent kunstgeschiedenis (bovenbouw) en Cultuur & Communicatie (onderbouw) bij het Maris College in Den Haag. 'Een ideale combinatie', vindt hij zelf. In zijn eigen atelier werkt hij autonoom aan grafiek en sculpturen en via het onderwijs levert hij een bijdrage aan de kunstzinnige vorming van jongeren.

Meer weten over kunstenaar Paul? Kijk op bruijninxbreebaart.com. Meer weten over docent Paul? Lees dan dit artikel.

CULTUUR & COMMUNICATIE

HET ALTERNATIEF VAN ALFA EN GAMMA VOOR HET TECHNASIUM

Het Maris College in Den Haag kent al bijna tien jaar het praktijkvak Cultuur & Communicatie (C&C) voor de onderbouw van havo en vwo. Docent kunstgeschiedenis Paul Bruijninx raakte zo'n vijf jaar geleden bij het vak betrokken. Is dit vak misschien ook interessant voor jouw school? Paul geeft je een kijkje achter de schermen.

KUN JE IETS VERTELLEN OVER HET ONTSTAAN VAN HET VAK C&C OP HET MARIS?

'Het vak C&C is ontstaan vanuit de filosofie van de toenmalig directeur. Hij wilde graag een overkoepelend praktijkvak ontwikkelen voor de alfa- en gammavakken, als tegenhanger van Onderzoek & Ontwerpen (O&O) aan de bèta-zijde. Een vak waarbij leerlingen leren verwoorden en verbeelden. Dat zou wat mij betreft ook een naam zijn die de lading beter dekt omdat hij, net als bij O&O, aangeeft wat leerlingen er doen en leren.

Maar goed, C&C is – in tegenstelling tot O&O op het technasium – een vak voor de onderbouw van havo en vwo. In de brugklas is het een verplicht vak voor twee uur per week, in de tweede en derde klas is het een keuzevak voor

vier uur per week. Leerlingen leggen met C&C een basis voor de algemene kunstvakken in de bovenbouw, maar het geeft ze ook extra munitie voor vakken zoals Nederlands, aardrijkskunde, economie en geschiedenis.'

VOOR WELKE LEERLINGEN IS DIT VAK GESCHIKT?

'Het is geschikt voor leerlingen die graag verhalen vertellen in woord en/of beeld en de ins & outs van storytelling willen kennen. Sommige leerlingen kiezen specifiek voor C&C omdat ze al weten dat ze naar de filmschool willen. Andere leerlingen komen in eerste instantie naar het Maris voor het technasium, maar kiezen vanwege het kunstzinnige en vrijere karakter toch voor C&C. Maar, vrijer of niet, ook dit vak sluiten de leerlingen in het derde jaar – wat best vroeg is – af met een meesterproef. Ze bedenken hierbij oplossingen voor echte problemen en uitdagingen van bestaande organisaties.'

DAN BEN JE NAAST HET LESGEVEN VAST OOK VEEL TIJD KWIJT AAN NETWERKEN?

'Dat klopt. Gelukkig kreeg ik dit schooljaar vanuit de school 150 uur om het netwerk uit te breiden en te onderhouden. Bovendien is het

team uitgebreid. Ik ben nu niet meer alleen verantwoordelijk, maar doe het samen met drie collega-docenten. Dat maakt het netwerk ook weer groter. En laat ik niet vergeten de jaarlijkse klankbordavond met ouders – die allemaal hun eigen netwerk hebben – te noemen. Op dat soort momenten realiseer ik me dat ik toegang tot een heel groot netwerk heb.’

EN WAT ZIJN VOORBEELDEN VAN MEESTERPROEVEN BIJ C&C?

‘Die lopen qua vorm uiteen van filmdocumentaires, audiotours en strips tot marketingtools en do-it-yourself-filmpjes. Soms is een opdracht dichterbij dan je denkt. Zo gaf onze directeur twee jaar geleden opdracht om een filmpje te maken over het vak C&C voor de open dag. Een andere mooie meesterproef was een samenwerking met een school voor slechtziende en blinde kinderen in Rotterdam. Leerlingen creëerden samen een audiotour voor mensen met een visuele beperking voor een tentoonstelling over mode in het Gemeentemuseum Den Haag. Die tour werd verrijkt met voorwerpen, zoals de stof van een jurk. Op die manier konden slechtziende en blinde bezoekers zich door middel van geluid én tastzin een beeld vormen van de tentoonstelling. Voor hetzelfde museum bedenken we geregeld een marketingplan voor de zogenaamde Wonderkamers. Hier ontdekken leerlingen door middel van een museumgame van alles over toegepaste kunst, mode en architectuur.’

‘EEN VAK WAARBIJ ZE LEREN VERWOORDEN EN VERBEELDEN’

WELKE VAARDIGHEDEN ONTWIKKELEN LEERLINGEN BIJ C&C?

‘Kijk ik naar de audiotour voor mensen met een visuele beperking, dan leren ze in zo’n project om te denken vanuit de beperking van een ander. Meer functioneel leren ze om samen te werken, te presenteren, creatief te denken en te debatteren. Ook krijgen ze onder de knie hoe ze een verhaal moeten opbouwen, de benodigde software moeten gebruiken én ze leren schrijven. Vaardigheden en kennis waarmee ze gerust aan kunnen kloppen bij een journalistieke opleiding of de Nederlandse Filmacademie. Maar ook bij studies zoals (kunst)geschiedenis, psychologie, marketing en communicatie plukken ze daar de vruchten van.’

‘LEERLINGEN CREËERDEN SAMEN EEN AUDIOTOUR VOOR MENSEN MET EEN VISUELE BEPERKING VOOR EEN TENTOONSTELLING OVER MODE IN HET GEMEENTEMUSEUM’

HEB JE TIPS VOOR SCHOLEN DIE C&C OOK WILLEN TOEVOEGEN AAN HUN AANBOD?

‘Past C&C binnen het profiel van de school, dan zijn er een paar dingen waar je op moet letten. Hou er allereerst rekening mee dat het vak kwalitatief en kwantitatief moet groeien. Uiteindelijk wonnen leerlingen van het Maris vorig jaar een eerste prijs met animaties en ook documentaires eindigen steeds hoger in de rankings. Bijvangst is dat bovenbouwleerlingen voor hun profielwerkstuk ook steeds vaker gebruikmaken van film en documentaire. Maak daarnaast meerdere docenten verantwoordelijk en geef hun vanaf het begin tijd en ruimte voor het opzetten en onderhouden van een netwerk. Zorg ook voor voldoende draagvlak binnen de rest van de school, zodat de biologiedocent het begrijpt als hij een keer vijf leerlingen mist die op pad zijn voor C&C.’

MASTERCLASS BEGELEIDING VAN HET PROFIELWERKSTUK

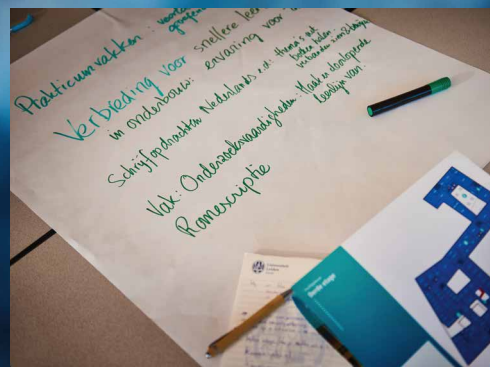
Op een zonnige donderdagmiddag in juni kwam een twintigtal docenten bijeen voor een workshop over de begeleiding van het profielwerkstuk (pws). Voor workshopleiders Christel Verberg en Loes de Jong (ICLON, Universiteit Leiden) was dit een spannende middag. Na maanden van voorbereiding mochten ze 'hun workshop' ten uitvoer brengen.

Bij aanvang bleek al gauw dat er een diverse groep docenten op de workshop was afgekomen. Zo gaf de een les in het gammadomein en begeleidde voor het eerst een pws en had de ander ruim tien jaar ervaring met pws-begeleiding in het bètadomein. Desondanks was de uitwisseling van begeleidingsuitdagingen en -nachtmerries een feest van herkenning. Gedurende drie uur hebben de docenten zich ondergedompeld in onderwerpen als feedback geven, tijdverdeling, mate van verwachte zelfstandigheid en het formuleren van een correcte onderzoeksvraag.

De docenten waren na afloop zeer te spreken over de inhoud. Op basis van de feedback wordt een combinatie van deze workshop met een eerder gegeven workshop 'Doorlopen van onderzoeksfasen' overwogen voor in de toekomst.

KIJK VOOR MEER INFORMATIE OP ONZE WEBSITE:

WWW.ONDERWIJSNETWERKZUIDHOLLAND.NL/AANBOD.

DOCENT- PROFESSIONALISERING BINNEN VO-SCHOLEN

Ieder jaar organiseert Onderwijsnetwerk Zuid-Holland (ONZ) een bijeenkomst voor schoolleiders van scholen die bij ons zijn aangesloten. Goede samenwerking met schoolleiders is van belang, ONZ moet immers goed passen in het HRM-beleid van de school. Tijdens de bijeenkomsten wordt kennis gedeeld tussen de scholen en bespreken we thema's als het docententekort, de toekomst van docenten en de netwerkpositie van scholen. Het thema van de bijeenkomst van eind vorig jaar was 'Docentprofessionalisering organiseren binnen de school'. Onder begeleiding van Annick Dezitter en Gert Jan Kloos (schoolleiders van het Da Vinci College Leiden en het Edith Stein College Den Haag) gingen de aanwezigen met elkaar in gesprek. De belangrijkste vraag die werd besproken: 'Hoe organiseer ik docentprofessionalisering in mijn HRM-beleid?' De ideeën die hier werden opgedaan zijn in de loop van de tijd verder uitgewerkt. Eind 2019 organiseert ONZ de volgende bijeenkomst voor schoolleiders.

LESPAKKET BREINKENNIS VOOR MENTOREN

Op 23 april jl. vond de masterclass 'breinkennis' plaats, een vakoverstijgende bijeenkomst die interessant is voor mentoren. De masterclass werd georganiseerd door het Brain & Development Research Centre. In dit onderzoekscentrum wordt onderzocht hoe de hersenen van jongeren en hun gedrag zich ontwikkelen. Recent zijn er drie lespakketten ontwikkeld voor primair en voortgezet onderwijs (alle niveaus) om deze kennis voor jongeren beschikbaar te maken.

Tijdens de masterclass werden deze lespakketten met de deelnemers besproken. De lespakketten gaan dieper in op thema's die niet in het dagelijkse curriculum opgenomen zijn: vriendschap, zelfbeeld en risicogedrag. Ze beschrijven deze thema's vanuit een wetenschappelijk perspectief en zijn bedoeld om leerlingen meer kennis en inzicht te geven in de ontwikkeling van gedrag. Voorkennis over de hersenen of van biologie is niet nodig om de stof te behandelen: alle informatie wordt beknopt aangereikt en korte video's geven verdieping. Je kunt de lespakketten gratis downloaden op www.breinkennisleiden.nl/onderwijs.

Voor meer informatie over bijscholing en lezingen kun je contact opnemen met breinkennis@fsw.leidenuniv.nl.

Leiden University's Academic Challenge 2019

Op dinsdag 4 juni 2019 vond de eerste editie plaats van het Engelstalige wetenschapscongres Leiden University's Academic Challenge. Leerlingen uit het tweetalig onderwijs en van internationaal schools kwamen naar de campus in Den Haag om zich voor te bereiden op het schrijven van hun Engelstalige profielwerkstuk of extended essay. Leerlingen uit 4 en 5 vwo en uit year 10 en 11 begonnen de dag met het bijwonen van een keynote speech, waarna zij in twee rondes verschillende interessante workshops volgden.

Na de middagpauze was het tijd voor de profielwerkstukwedstrijd. Iedere leerling uit 6 vwo en year 12 die zijn profielwerkstuk in het Engels heeft geschreven, mocht zich hiervoor opgeven. In de categorie *Combined*

humanities and social sciences won Lois Zonnenberg van het CSG Calvijn Zuiderymnasium in Rotterdam. Mare

van der Hoeven van de International School Hilversum nam de wisselbeker in de categorie *Sciences* mee naar huis.

NACHT VAN DE LERAAR 2019:**ONDERWIJS GEEFT ENERGIE!**

Onderwijs staat nooit stil! Tijdens de Nacht van de Leraar 2019 volgen we actuele ontwikkelingen die positieve energie geven bij leerlingen, studenten én docenten. Energie vanuit je hart, verbinding en vernieuwing! Hierover ga je tijdens workshops en lezingen met collega's en specialisten in gesprek én doe je kennis en inspiratie op. Na het walking dinner maak jij je keuzes in een flexibel programma, waarna we afsluiten met een drankje en een vrolijke noot.

Datum en tijdstip: 9 oktober 2019, 17.00-22.00 uur

Locatie: MBO Rijnland, Breestraat 46-48 in Leiden

Kijk voor meer informatie op www.nachtvandeleraar.nl.

De Nacht van de Leraar wordt georganiseerd door het Leiden Education Fieldlab.

Binnen 't LEF kunnen onderwijsprofessionals op creatieve wijze sparren, onderzoeken, innoveren én elkaar inspireren.

HET EXAMEN-PROGRAMMA LATIJN IN 2020

Leerlingen die in 2020 het eindexamen Latijn afleggen, lezen in het kader van het thema 'vernietiging en opbouw' delen uit de Aeneis van de Romeinse dichter Vergilius. Op 19 september 2019 is er een bijeenkomst voor docenten van Onderwijsnetwerk Zuid-Holland, onder leiding van dr. Bram van der Velden (Universiteit Leiden). Hij zal daarin het specifieke taaleigen van Vergilius bespreken en de receptie van de Aeneis door de eeuwen heen behandelen. Daarnaast is het voor de deelnemers mogelijk om voor hen problematische passages uit de eindexamentekst van tevoren op te sturen, om die vervolgens tijdens de bijeenkomst te bespreken.

Interesse?

Kijk voor meer informatie en aanmelding op www.onderwijsnetwerkzuidholland.nl/aanbod.

UITGELICHT:**PROFESSIONALISERINGSBIJENKOMSTEN ONDERWIJSNETWERK ZUID-HOLLAND SCHOOLJAAR 2019/2020****Alfa, gamma en vakoverstijgend**

19 september	Vorbereiding nieuwe examenprogramma Latijn
25 september	Workshop nieuwe woorden: Neologismen in de Nederlandse taal
September + oktober	Bedrijfseconomie en recht: twee hoorcolleges door de Erasmus Universiteit Rotterdam
Maandag 4 november	Leerlingen coachen voor docenten vo: Workshop door September Onderwijs
5 en 26 november	Differentiëren bij Moderne Vreemde Talen
November + december	Democratie, nationalisme en populisme: twee hoorcolleges door de Erasmus Universiteit Rotterdam
Maart	Cultuurbewustzijn in de MVT-les

Voor meer cursussen, informatie, exacte data en aanmelden: ga naar www.onderwijsnetwerkzuidholland.nl/aanbod.

PARTNERS VAN DE STEUNPUNTEN OP DE KAART

Op deze kaart zie je waar de aangesloten onderwijsinstellingen zich bevinden. Op pagina 31 vind je een overzicht van de aangesloten scholen in het voortgezet onderwijs en – in het colofon – een overzicht van onze partners binnen het hoger onderwijs.

SCHOLEN AANGESLOTEN BIJ ONDERWIJSNETWERK ZUID-HOLLAND

Op 1 juni 2019 zijn 59 scholen lid van Onderwijsnetwerk Zuid-Holland. Met de samenwerking tussen het Bêtasteunpunt Zuid-Holland en het Regionaal Steunpunt Leiden in Onderwijsnetwerk Zuid-Holland betalen scholen één tarief voor het gebruik van het totale aanbod van beide steunpunten. Voor meer informatie over lid worden, ga naar www.onderwijsnetwerkzuidholland.nl/lidmaatschap.

Adelbert College / Wassenaar

Alfrink College / Zoetermeer

Andreas College locatie Pieter

Groen / Katwijk

Antoniuscollege / Gouda

Ashram College /

Alphen aan den Rijn

Bonaventuracollege

Burggravenlaan / Leiden

Bonaventuracollege

Mariënpoolstraat / Leiden

Christelijk College De Populier /

Den Haag

Christelijk Gymnasium Sorghvliet

/ Den Haag

Christelijk Lyceum / Delft

CSG De Lage Waard / Papendrecht

CSG Willem van Oranje /

Oud Beijerland

Da Vinci College Kagerstraat /

Leiden

Dalton / Den Haag

Dalton Lyceum / Barendrecht

De Ring van Putten / Spijkenisse

Driestar College / Gouda

Edith Stein College / Den Haag

Farelcollege / Ridderkerk

Fioretti College / Lisse

Gymnasium Haganum / Den Haag

Haags Montessori Lyceum /

Den Haag

Het Rijnlands Lyceum / Oegstgeest

Het Rijnlands Lyceum /

Sassenheim

Het Rijnlands Lyceum / Wassenaar

Het Vlietland College / Leiden

Hofstad Lyceum / Den Haag

IJsselcollege / Capelle a/d IJssel

ISW Hoogeland / Naaldwijk

Johan de Witt Gymnasium /

Dordrecht

Krimpenerwaard College /

Krimpen a/d IJssel

Lentiz Revisuylceum / Maassluis

Leo Kannercollege / Leiden

Lyceum Kralingen / Rotterdam

Lyceum Schravenlant / Schiedam

Lyceum Ypenburg / Den Haag

Marecollege / Leiden

Maris College Belgisch Park /

Den Haag

Melanchthon / Bergschenhoek

Montaigne Lyceum / Den Haag

Northgo College / Noordwijk

Oranje Nassau College /

Zoetermeer

OSG Hugo de Groot / Rotterdam

PENTA college CSG Scala

Molenwatering / Spijkenisse

PENTA college CSG Scala

Rietvelden / Spijkenisse

Picasso Lyceum / Zoetermeer

RGO Goeree-Overflakkee /

Middelharnis

Rijswijks Lyceum / Rijswijk

Scala College / Alphen a/d Rijn

Segbroek College / Den Haag

Stanislascollege / Pijnacker

Stanislascollege Westplantsoen /

Delft

Stedelijk Gymnasium Leiden

Athena / Leiden

Stedelijk Gymnasium Leiden

Socrates / Leiden

Stedelijk Gymnasium Schiedam /

Schiedam

Veurs Lyceum / Leidschendam

Visser 't Hooft Lyceum / Leiden

Wolfert Tweetalig / Rotterdam

Zuider Gymnasium / Rotterdam

COLOFON

Alfa & Gamma is een uitgave van Onderwijsnetwerk Zuid-Holland. In dit netwerk zijn de Universiteit Leiden, Technische Universiteit Delft, Hogeschool Leiden, Hogeschool Rotterdam, Erasmus Universiteit Rotterdam, Hogeschool Inholland Delft, De Haagse Hogeschool, het Leids Universitair Medisch Centrum, Jet-Net & TechNet en vele middelbare scholen vertegenwoordigd. Het magazine wordt verspreid onder docenten en andere werknemers van partnerinstellingen. Voor andere belangstellenden is een exemplaar op aanvraag beschikbaar.

Uitgever

Onderwijsnetwerk Zuid-Holland

Redactie

Margôt Schoutsen (hoofdredacteur),
Jacqueline Hoornweg, André Hörmann,
Manon Langeveld en Noline Streng

Concept

RatioDesign

Vormgeving

Rob Lamping

Illustratie

Aadwork

Fotografie

Rob Lamping, Stefanie Uit den Boogaard,
Roy Borghouts, Henriëtte Guest

Tekst

André Hörmann, Margôt Schoutsen, Eduardo Alves
Vieira, Bart de Graaf, Fred Janssen, Loes de Jong,
Paul Th. van de Laar, Manon Langeveld,
Pepijn Reeser, Lesley van Scheppingen,
Annelinde Vandenbroucke, Annemiek van der Veen,
Bram van der Velden

Contact en reacties

T 071 527 3560, E RSPLeiden@iclon.leidenuniv.nl

LinkedIn

Onderwijsnetwerk Zuid-Holland

Twitter

@rspzuidholland

Website

www.onderwijsnetwerkzuidholland.nl

Oplage

1.000

ISSN:

2666-0318

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen, foto's en illustraties uit Alfa & Gamma is alleen toegestaan na overleg met de redactie en met bronvermelding. De steunpunten kunnen niet aansprakelijk gesteld worden voor eventuele zet- of drukfouten.

CONTACT

Bêtasteunpunt Zuid-Holland
Technische Universiteit Delft
Lorentzweg 1
2628 CJ Delft
T: (015) 278 79 68
E: info@betasteunpuntzh.nl

Regionaal Steunpunt Leiden
ICLON, Universiteit Leiden
Kolffpad 1
2333 BN Leiden
T: (071) 527 71 03
E: RSPLeiden@iclon.leidenuniv.nl

Beide steunpunten werken samen in Onderwijsnetwerk Zuid-Holland.

ONDERWIJS
NETWERK
ZUID-HOLLAND

ONZ

EEN SAMENWERKING TUSSEN HET VOORTGEZET EN HOGER ONDERWIJS VOOR DOCENTPROFESSIONALISERING

ONDERWIJSNETWERK ZUID-HOLLAND IS ONTSTAAN
VANUIT BËTASTEUNPUNT ZUID-HOLLAND
(TECHNISCHE UNIVERSITEIT DELFT) EN REGIONAAL
STEUNPUNT LEIDEN (UNIVERSITEIT LEIDEN).

Het onderwijsnetwerk verbindt het voortgezet
onderwijs, hogescholen en universiteiten waarbij
docentprofessionalisering en aansluiting centraal
staan. Daarnaast werken verschillende bedrijven en
maatschappelijke instellingen uit de regio met ons
aan de bevordering van praktijkgericht en actueel
onderwijs.

KIJK VOOR MEER INFORMATIE OP
WWW.ONDERWIJSNETWERKZUIDHOLLAND.NL

